

Paweł Raja
(Wrocław)

SPOŁECZEŃSTWO HETEROGENICZNE POD WZGLĘDEM RELIGIJNYM I ETNICZNYM A ROZWÓJ GOSPODARCZY NA PRZYKŁADZIE MALEZJI

W społeczeństwie heterogenicznym religia oraz przynależność etniczna odgrywają rolę dodatkowych zmiennych coraz częściej uwzględnianych w modelach społeczno-gospodarczego rozwoju państwa¹. Postrzegane bywają przy tym przez badaczy w bardzo różny sposób – negatywnie bądź pozytywnie. W społeczeństwach wieloetnicznych, wieloreligijnych i wielokulturowych, wykluczenie i dyskryminacja zwracają uwagę częściej niż pokój, integracja czy równość. W ciągu ostatnich kilkunastu lat intensywnie były prowadzone badania w zakresie ekonomicznych aspektów wykluczeń na tle etnicznym, religijnym i kulturowym². Większość prac dotyczy państw rozwijających się, których społeczeństwa charakteryzują się średnim poziomem życia i zróżnicowaną, lecz określoną, przynależnością. Konsekwencją przestrzegania takich założeń jest możliwość identyfikacji i opracowania cech wyróżniających poszczególne grupy, co dalej pozwala na dyferencjację programów społecznych, choć ostatecznie rozwiązanie problemów zależy od negocjacji między przedstawicielami tychże grup. Jednocześnie problemy nierówności, uprzywilejowania

1 R.J. Barro, R.M. McCleary, *Religion and Economic Growth across Countries*, American Sociological Review, 2003, vol. 68, nr 5, s. 760–781.

2 M.E. Porter, *Attitudes, Values and Beliefs, and the Microeconomics of Prosperity*, [w:] L. Harrison, S. Huntington (eds.), *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*, New York 2000, s. 14–28. Zob. także: Ż. Oczkowska, *Związki kultury i gospodarki w pismach Portera i Huntingtona*, *Diametros*, 2011, nr 27, s. 150–170.

i możliwości zarobku są marginalizowane. Wielu badaczy zajmujących się tematem kulturowego uwarunkowania rozwoju gospodarczego zaznacza bowiem, że w państwach rozwijających się, których społeczeństwa są heterogeniczne, wykluczenia i dyskryminacja są nieuniknione³.

W przypadku, gdy poczucie niepewności jest dziedziczone, wynika z niesprzyjających okoliczności, dana grupa etniczna jest coraz mniej skłonna do wewnętrznej integracji. Jednakże może być zupełnie przeciwnie, gdy podzielane wartości stanowią składowe mechanizmu obronnego danej grupy społecznej. Identyfikacja etniczna oraz jej świadomość są znacznie bardziej widoczne wśród mniejszości, które znajdują się w niekorzystnej sytuacji – narażone na bezrobocie, bez perspektyw awansu społecznego czy bez szans na określenie politycznej tożsamości. Jednocześnie etniczność, religia i kultura są w równym stopniu wygodnym środkiem politycznej walki i mogą być łatwo wykorzystana do realizacji celów jakiejś partii czy konkretnego polityka. W społeczeństwie heterogenicznym łatwo jest w ten sposób zmobilizować wsparcie i wzmocnić propagowany pogląd⁴.

Na przykładzie Malezji określone zostaną niezbędne warunki stabilnego rozwoju gospodarczego państw heterogenicznych. Przy czym Malezja jako kraj etnicznie zróżnicowany w latach 1970–1990 znajdował się w dziesiątce najszybciej rozwijających się państw na świecie. Rozwój ten był wszakże stabilny, a wskaźnik PKB utrzymywał stałą tendencję wzrostową. Trzy największe grupy etniczne żyją obecnie w państwie, które stanowi niezwykle przykładowy przykład zarówno harmonii, pragmatyzmu, jak i konsekwentnie realizowanych planów gospodarczych⁵. Czy wobec tego możliwy jest stabilny rozwój gospodarczy bez stałej i konsekwentnie stosowanej polityki państwa?

Wprowadzenie

Malezja jest krajem niezwykle ciekawym, jeśli chodzi o próby zmniejszania nierówności ekonomicznych poprzez wdrażanie ambitnych programów

3 Zob. R.J. Barro, R.M. McCleary, *op. cit.*

4 C.R. Williamson, *Informal Institutions Rule: Institutional Arrangements and Economic Performance*, *Public Choice*, 2009, vol. 139, nr 3–4, s. 371–387.

5 T. Long-Hoe, *Economic Equity. A Critique of the Malaysian State's Conception*, [w:] H. Osman Rani, I. Shafi (eds.), *Development in the Eighties: With Emphasis on Malaysia*, Kuala Lumpur 1981.

gospodarczych, tzw. NEP (New Economic Policy), począwszy od roku 1971⁶. Głównymi celami była walka z ubóstwem, restrukturyzacja zatrudnienia, a także własności i zarządzania przedsiębiorstwami. Zgodnie z założeniami, redystrybucja i restrukturyzacja miały miejsce w latach 70. i 80. w kontekście wzrostu gospodarczego. Malezja skutecznie połączyła wysokie tempo wzrostu (lata 1970–1990) z realizacją większości celów społecznych.

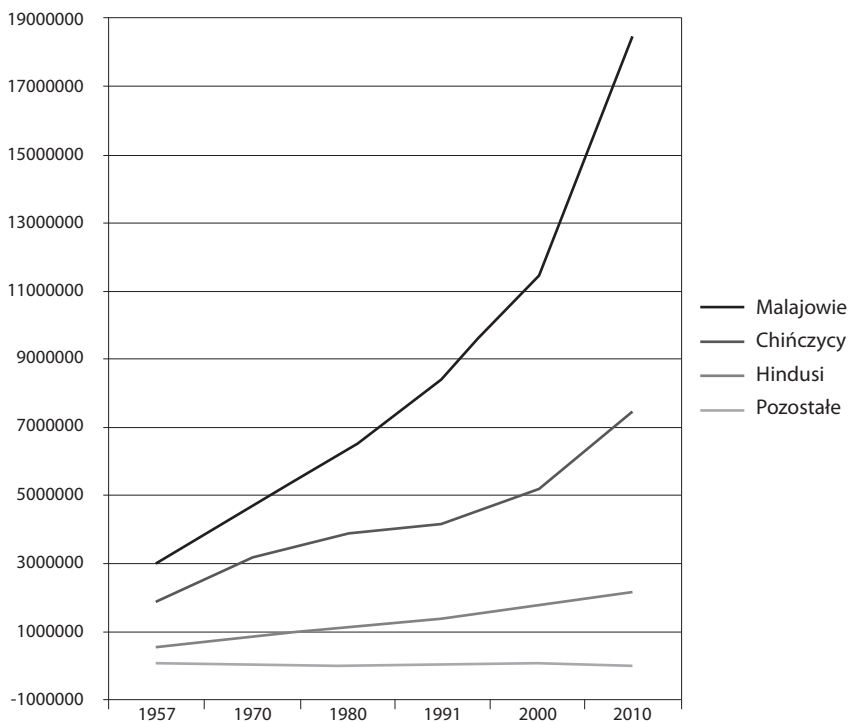
Tabela 1. Podział grup etnicznych na Półwyspie Malezyjskim

Grupa etniczna	1957	1970	1980	1991	2000	2010
Malajowie	3,125,474	4,685,838	6,315,000	8,433,800	11,458,341	18,423,300
Chińczycy	1,884,647	3,122,350	3,865,000	4,251,000	5,142,649	7,358,000
Hindusi	535,092	932,629	1,171,000	1,380,000	1,774,002	2,179,100
Pozostałe	60,408	69,183	75,000	537,500	121,641	339,600
Suma	6,379,000	8,810,000	11,426,000	14,602,300	18,523,632	28,300,000
Udział procentowy						
Malajowie	49,0	53,2	55,3	57,8	62,0	65,1
Chińczycy	36,6	35,4	33,8	29,1	27,8	26,0
Hindusi	11,5	10,6	10,2	9,5	9,6	7,7
Pozostałe	2,9	0,8	0,7	3,7	0,7	1,2
Suma	100	100	100	100	100	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Census Reports of Malaysia 1911–2000; Background Note: Malaysia, Bureau of East Asian and Pacific Affairs*, 03.08.2011.

Malezja jest zdecydowanie mniej „zjednoczona” pod względem struktury społecznej, niż pozostałe homogeniczne kraje regionu, takie jak Japonia, czy Korea Południowa, a nawet Tajwan i Singapur, które uzyskały ogromny wzrost gospodarczy. Dodatkowym czynni-

6 Oprócz New Economic Policy (NEP) Malezja tworzyła także inne plany gospodarcze. Są to między innymi: National Development Policy (NDP, 1991–2000), Industrial Master Plans, Privatization Master Plan, National Agriculture Policies oraz Economic Recovery Plan (NERP, 1998) i Vision 2020

Rysunek 1. Podział grup etnicznych na Półwyspie Malezyjskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Census Reports of Malaysia 1911–2000*; *Background Note: Malaysia, Bureau of East Asian and Pacific Affairs*, 03.08.2011.

kiem wzbudzającym zdziwienie wśród badaczy zajmujących się tematem *sustainable development* jest kwestia podziału na tle politycznym⁷. Uprzywilejowani Malajowie (tzw. Bumiputera) podejmują najważniejsze decyzje w państwie, jednocześnie kontrolując wszystkie największe przedsiębiorstwa. Z drugiej strony w gospodarce dominuje społeczność chińska, która stanowi „zaledwie” 26% populacji. Ekspansja i dominacja gospodarcza chińskich przedsiębiorców była jednym z najważniejszych czynników stworzenia i implementacji planów restrukturyzacji i wprowadzenia NEP-u. Potrzeba jednak omówić kilka zdarzeń, które miały miejsce wcześniej.

⁷ J. Farland, J. Parkinson, R. Saniman, *Growth and Ethnic Inequality: Malaysia's New Economic Policy*, Kuala Lumpur 2003.

Tabela 2. Zagregowany dochód na jednostkę według przynależności etnicznej w 1957 r.

	Malajowie	Chińczycy	Hindusi	Suma
Zagregowany dochód na jednostkę (M\$)	1,125	1,975	475	3,675
Procent ogółu populacji	30	54	13	100
Populacja (mln)	3,13	2,33	0,7	6,28
Średni roczny dochód na jednostkę (\$)	359	848	691	585
Średni roczny dochód na mężczyznę (\$)	1,433	6,264	2,013	2,128

Źródło: Opracowanie na podstawie T.H. Silcock, E.K. Fisk, *The Political Economy of Independent Malaya*, Singapur, 1963, s. 3.

Wśród ludności malajskiej utrzymywało się poczucie relatywnej deprivacji, w związku z czym po uzyskaniu niepodległości przyjęto koncepcją (doktrynę) Bumiputera, która wpisana do konstytucji (art. 153) sankcjonowała uprzywilejowane traktowanie Malajów w celu wyrównania różnic w poziomie życia. Ponieważ z pojęciem grupy łączy się głęboko zakorzenione poczucie przynależności i wartości, które jest podstawową ludzką potrzebą⁸, więc negatywna ocena własnej grupy społecznej wywołuje często dążenie do przeobrażenia istniejącej struktury społecznej. W Malezji świadomość braku szacunku, różnice w edukacji i ekonomiczne „zacofanie” prowadziły do konfliktów na tle etnicznym, a w roku 1969 przyczyniły się do tragicznych zamieszek w stolicy kraju Kuala Lumpur. W tym czasie powołano tymczasowy rząd na okres dwóch lat, który w roku 1971 zgłosił nowy plan gospodarczy.

New Economic Policy

Malezja doświadczyła szybkiego i ciągłego wzrostu gospodarczego podczas okresu NEP. Dochody uległy większemu wyrównaniu, redukcji zaś – zjawisko ubóstwa wśród Malajów, które było celem szczególnym, ze względu na istniejące dysproporcje.

⁸ A. Honneth, *Integrity and Disrespect, Political Theory*, vol. 20, nr 2.

Tabela 3. Miesięczny dochód na gospodarstwo domowe w roku 1970

Dochód (RM/miesiąc)	Malajowie	Chińczycy	Hindusi	Pozostali
1–99	84,8	9,6	4,8	0,7
199–199	60,8	24,8	14,0	0,3
200–399	40,2	45,9	13,5	0,4
400–699	31,3	55,32	12,5	1,0
700–1499	23,4	61,7	12,8	2,1
1500–2999	18,2	61,6	9,1	9,1
3000–	0,0	33,3	33,3	33,0
Procent ogółu populacji	56,7	31,3	11,2	0,8

Źródło: Government of Malaysia, 1973, 4.

Redukcja ubóstwa następowała według programu, który zawierał osiem podstawowych strategii: a) uzgodnienie definicji ubóstwa i sposobów pomiaru biedy; b) zwiększenie wydajności i zróżnicowanie źródeł dochodów; c) stworzenie specjalnego programu na najuboższych poprzez wieloetapową pomoc; d) zaangażowanie sektora prywatnego i organizacji pozarządowych; e) poprawa jakości życia osób ubogich poprzez zapewnienie odpowiedniej infrastruktury (energetyka, wodociągi, szkoły, służba medyczna); f) świadczenie pomocy społecznej skierowane do osób niepełnosprawnych oraz bez szans na rynku pracy; g) utrzymanie stabilnych cen żywności i dóbr podstawowych (niezbędna interwencja państwa na rynku); h) zmniejszenie bądź eliminacja podatku dochodowego⁹.

Uzyskano także znaczący postęp w procesie restrukturyzacji społeczeństwa. W wyniku działań rządu wzrósł realny dochód i PKB per capita. Program ten w połączeniu z szybkim tempem wzrostu gospodarczego przyczynił się do zmniejszenia ubóstwa i poprawy jakości życia mieszkańców Malezji.

Tabela 4. Stopień ubóstwa społeczeństwa

	1970	1980	1990	1995	2004
Stopień ubóstwa w kraju (%)	49,3	20	15	5,4	3,6
Liczba gospodarstw domowych (tyś.)	791,6	635,9	448,9	183,1	

⁹ Zob. H. Crouch, *Government and Society in Malaysia*, St Leonards, New South Wales, 1997.

	1970	1980	1990	1995	2004
Stopień skrajnego ubóstwa w kraju (%)			3,6	1,8	2,3
Liczba gospodarstw domowych (tyś.)			107,3	61	
Liczba gospodarstw ogółem (tyś.)	1606	2193	2986,4	3390,2	

Źródło: Opracowane na podstawie: “Malaysia: 30 Years of Poverty Reduction, Growth and Racial Harmony”, Federal Government Administrative Centre, Malezja, materiał dostępny pod adresem: <http://info.worldbank.org/etools/docs/reducingpoverty/case/25/fullcase/Malaysia%20Full%20Case.pdf> [odczyt: 15.11.2011].

Program NEP stworzony przez nowy rząd Malezji zintegrował cztery największe wyzwania stojące przed społeczeństwem w tym czasie. Pierwszym było zjednoczenie wszystkich grup różnicowanych pod względem etnicznym, kulturowym i religijnym. Drugim była walka z ubóstwem. Trzecie stanowiła korekta nierównowagi gospodarczej między głównymi grupami tak, by każda czerpała równomierne korzyści z rozwoju gospodarczego. Ostatnim i koniecznym, by poprzednie zostały zrealizowane, było rozszerzanie gospodarki i tworzenie podstaw do ciągłego i szybkiego wzrostu gospodarczego. W dalszej kolejności NEP został podzielony na cztery obszary: a) cel, b) strategia, c) rola rządu i d) wymagania¹⁰.

- a) Głównym celem było zjednoczenie społeczeństwa, które zostało zdefiniowane poprzez sytuację, w której władza i posłuszeństwo są wartościami nadrzędnymi¹¹.
- b) Strategia NEP-u była ukierunkowana na restrukturyzację społeczeństwa przez: redukcję i stopniową eliminację ubóstwa oraz niwelowanie różnic w dochodach uzyskiwanych poprzez trzy główne grupy społeczne.
- c) Rząd Malezji przyjmował aktywną rolę w rozwoju gospodarczym państwa. Podejmował działania szczególnie w wybranych i nowych obszarach wzrostu na rzecz stworzenia „nowego” i „gospodarczo” nastawionego społeczeństwa, tj. Bumiputera. Jednocześnie rząd

¹⁰ *Malaysia: 30 Years of Poverty Reduction, Growth and Racial Harmony*, Economic Planning Unit, Prime Minister’s Department, Malezja, 2004, s. 2

¹¹ *Second Malaysia Plan, Government of Malaysia*, dostępne na stronie internetowej: <http://www.pmo.gov.my/dokumenattached/RMK/RMK2.pdf> [odczyt: 25.11.2011].

zachęcał do współpracy sektor prywatny w celu generowania jeszcze wyższego wzrostu gospodarczego oraz uczestnictwa w procesie korygowania nierównowagi gospodarczej.

- d) Warunkiem koniecznym do podtrzymania i wykorzystania możliwości związanych z rozwojem gospodarczym miał być zwiększony udział Malajów, poprzez ułatwienia w handlu i działalności gospodarczej. Poprzez koncepcję Bumiputera rząd uprzywilejował grupę Malajów, tłumacząc to wyrównywaniem poziomu życia oraz egalitaryzacją społeczeństwa.

National Development Policy

Program NDP (National Development Policy) został wprowadzony w roku 1991 jako następcą NEP¹². Potwierdził on konieczność dalszego reformowania kraju, zachowując główne elementy poprzednich programów. Zarazem wskazywał na potrzebę modyfikacji czterech priorytetowych celów. Pierwszą zmianą było przesunięcie punktu ciężkości z walki z ubóstwem na rzecz eliminacji ubóstwa skrajnego i redukcji ubóstwa relatywnego. Drugą zmianą to aktywizacja Malajów: umożliwienie pracy, szybki rozwój BCIC (Bumiputera Commercial and Industrial Community) i aktywny udział w życiu gospodarczym poprzez zwiększenie udziału w przedsiębiorstwach i kontroli ich akcji. Rząd postawił też na większy udział sektora prywatnego w procesie restrukturyzacji, tworząc tym samym nowe możliwości jego wzrostu. W ostatnim punkcie zaznaczono potrzebę większego nacisku na rozwój zasobów ludzkich, które są niezbędne dla osiągnięcia rozwoju gospodarczego i równej dystrybucji „zysków”.

Uzasadnieniem zmian było zwiększenie skuteczności podejmowanych reform. O ile program walki z ubóstwem znacząco przyczynił się do poprawy warunków życia, o tyle nie następowała (na przewidzianą skalę) egalitaryzacja społeczeństwa. Natomiast w walce z ubóstwem osiągnięto znaczące rezultaty. Jak słusznie przypuszczano, aby dalsza redukcja mogła być poczyniona, należało zwrócić swą uwagę na problem ubóstwa skrajnego. W przypadku restrukturyzacji społeczeństwa postęp był

12 J. Yahaya, Pen tay Nai, Kheng Yeoh Kok, *Sustaining Growth, Enhancing Distribution: The NEP and NDP Revisited*, Kuala Lumpur 2003.

zdecydowanie wolniejszy, niż planowano. Wprowadzono więc strategię zrównoważonego rozwoju w celu osiągnięcia „zjednoczonego” i „sprawiedliwego” społeczeństwa. Strategia uwzględniała wzrost równowagi i egalitarności w redystrybucji dochodów państwa, rozwój głównych sektorów gospodarki, osiągnięcia korzyści z rozwoju gospodarczego przez wszystkich mieszkańców Malezji, rozwój relacji między wsią a miastem, wzrost dobrobytu, a także wzrost znaczenia wartości niematerialnych, jak większe poczucie dumy narodowej czy ochrona środowiska.

Tabela 5. Wydatki rządu Malezji na rozwój poszczególnych sektorów

Sektor	1991-1990	%	1991-2000	%
Gospodarka	69,455.34	64	78,731.9	55
Rolnictwo	21,331.84	20	15,449.3	14
Zasoby mineralne	87.05	0	100.8	0
Przemysł i handel	14,969.19	14	16,107.8	12
Transport	17,889.36	17	34,496.2	19
Komunikacja	4,366.62	4	127.0	2
Energia	4870.17	4	3,423.6	3
Woda	5,154.99	5	6,979.5	5
Edukacja	210.39	0	374.9	0
Rozwój i badania	400.8	0	1672.8	1
Społeczny	23,659.42	21	45,464.0	26
Edukacja	12,631.69	11	27,484.1	14
Zdrowie	2,158.16	2	6,245.5	3
Nieruchomości	6,921.64	6	5,190.8	5
Wodociągi	1,947.93	2	6,543.6	3
Bezpieczeństwo	14,573.36	13	22,054.0	14
Administracja	2,548.87	2	11,287.1	5
Suma	110,236.99	100	157,537.0	100

Źródło: Government of Malaysia, Malaysia: National Report: Wordls, Kopenhaga 1995.

Tabela 6. Wydatki rządu Malezji na redukcję ubóstwa według planów gospodarczych

	Plan II (1971-75)	Plan III (19760-80)	Plan IV (1981-85)	Plan V (1986-90)	Plan VI (1991-95)	Plan VII (1996-2000)
Redukcja ubóstwa	2,4	6,4	11,2	12,9	13,9	20,7
Rozwój gospodarczy	7,4	21,2	46,3	35,3	54,7	99

Źródło: Economic Planning Unit, Prime Minister Department, Malaysia.

Zrównoważony rozwój a wzrost gospodarczy

W przypadku Malezji kwestia zrównoważonego rozwoju wpłynęła na możliwości jeszcze wyższego wzrostu gospodarczego. Nie była to kwestia priorytetowa, gdyż chodziło o stabilizację sytuacji gospodarczej kraju i redukcję nierówności społecznych. Celem politycznym planów gospodarczych NEP oraz NDP nie był maksymalny wzrost gospodarczy, lecz przede wszystkim zjednoczenie i przebudowa społeczeństwa oraz zmniejszenie ubóstwa. Z drugiej strony można zauważyć krytyczne oceny programów, które kładąc nacisk na sprawiedliwy rozwój, miały prawdopodobnie negatywny wpływ na tempo wzrostu. Dotyczy to w szczególności wymogu 30% udziału inwestorów Bumiputera w przedsiębiorstwach z wpłaconym kapitałem 2.5 mln RM i więcej. Przedsiębiorstwa, wypuszczając nowe akcje, osłabiały swoje możliwości decyzyjne i możliwość skutecznej walki na mocno konkurencyjnym rynku. Obecnie wymóg ten jest wciąż podtrzymywany.

Polityka zrównoważonego rozwoju prowadzi często do dywersyfikacji ograniczonych źródeł dochodu, które przekierowywane są na aktywności generujące wolniejszy wzrost gospodarczy. W przypadku Malezji można spierać się o koszt alternatywny i to, czy był on zbyt wysoki. Jednakże są to jedynie rozważania teoretyczne, gdyż brak danych empirycznych na ten temat. W wyniku realizacji planów nastąpiła wszak restrukturyzacja społeczeństwa, ograniczono ubóstwo i osiągnięto jeden z najwyższych w perspektywie 30-letniej wzrost gospodarczy. Co więcej, można stwier-

dzić, że aktywny udział państwa w gospodarce poprzez przedsiębiorstwa państwowe oraz ingerencje na rynku kapitałowym skutkował w dalszej perspektywie wzrostem liczby przedsiębiorstw prywatnych. Można to tłumaczyć niską konkurencyjnością przedsiębiorstw państwowych zarządzanych przede wszystkim przez uprzywilejowane grupy Bumiputera, które mniej doświadczone w biznesie nie były w stanie sprostać zadaniom gospodarki rynkowej i napływowi inwestycji zagranicznych¹³. Drugim czynnikiem był stały i wysoki poziom kontroli przedsiębiorstw przez społeczność chińską przez cały okres trwania NEP oraz NDP. Trzecim czynnikiem była konieczność wypełnienia sektora drobnych usług.

Tabela 7. Procentowany udział w kapitale zakładowym największych przedsiębiorstw w Malezji

	Wartość całkowita (RM mln)	Bumiputera		Firmy nominowane	Chińczycy	Pozostali	Rezydenci zagraniczni
		Inwestorzy indywidualni	Powiernicy				
1971	5329,2	2,6	1,7	6	27,2	0,8	61,7
1980	32420,4	4,3	8,1			40,1	47,5
1985	77964,4	11,7	7,4	7,2	33,4	14,3	26
1990	108377,4	14,1	5,1	8,5	45,5	1,4	25,4
1995	179792	18,6	2	8,3	40,9	2,5	27,7
1998	294576	17,7	1,7	7,1	38,5	3,2	31,8

Źródło: Opracowane na podstawie Lee Hock Guan, *Ethnic Relations in Peninsular Malaysia: The Cultural and Economic Dimensions*, Institute of Southeast Asian Studies, Social and Cultural Issues, 2000, nr 1.

¹³ Wzrost ten jest skutkiem pragmatycznego podejścia społeczności chińskiej. Ostatecznie bowiem 32,7-procentowy udział prywatnych przedsięwzięć w PKB Malezji spadł do 9,3% w roku 2007. Obecny wzrost sektora prywatnego wywołany jest wprowadzaną polityką państwa, mającą na celu uproszczenie procedur dla zakładania firm, zmniejszenie podatków oraz transparentność wprowadzanych zmian. Pełne dane można uzyskać dzięki raportom World Bank dotyczącym konkurencyjności. Zob. <http://www.doingbusiness.org/-/media/fpdkm/doing%20business/documents/profiles/country/MYS.pdf> [odczyt: 15.11.2011].

Przy rozpatrywaniu i ocenie skutków wprowadzanych planów gospodarczych należy wskazać czynniki pozaekonomiczne, które wpłynęły na tempo rozwoju gospodarczego kraju. Podczas okresu NEP i NDP zachowano względną stabilność polityczną, uniknięto konfliktów etnicznych, a konsekwentnie realizowane plany dały społeczeństwu oprócz poczucia bezpieczeństwa, możliwość planowania swojej przyszłości. Istotną funkcję spełniało otoczenie instytucjonalne, w tym tworzenie odpowiednich instytucji państwowych oraz pragmatyczne nastawienia społeczeństwa i zdolność osiągania konsensusu dla dobra ogółu¹⁴.

Rola religii w konstruowaniu planów gospodarczych oraz jej wpływ na stabilny rozwój kraju

W Malezji kwestia przynależności etnicznej łączy się nierozzerwalnie z religią. Przygotowując modele rozwoju gospodarczego, trudno jednoznacznie oddzielić te dwa aspekty. Dominującą religią jest Islam. Stanowi on religię państwową i jest wykorzystywany do propagowania tradycyjnych malajskich wartości. Na początku lat 80. XX w. rozpoczęła się islamizacja kraju. Jej głównym inicjatorem był premier Mahathir. Celem tego procesu było zwiększenie roli islamu w życiu publicznym oraz stopniowe jego dostosowywanie do potrzeb stabilnego rozwoju gospodarczego¹⁵. W tym czasie zostało założone Centrum Islamistyki oraz pierwszy bank islamski¹⁶. Intencją było rozpowszechnienie „protestanckiej” wersji Islamu¹⁷. Ostatecznie warto podkreślić dwie kwestie. Pierwszą jest stworzenie oficjalnej wykładni islamu podkreślającej otwartość na inne religie.

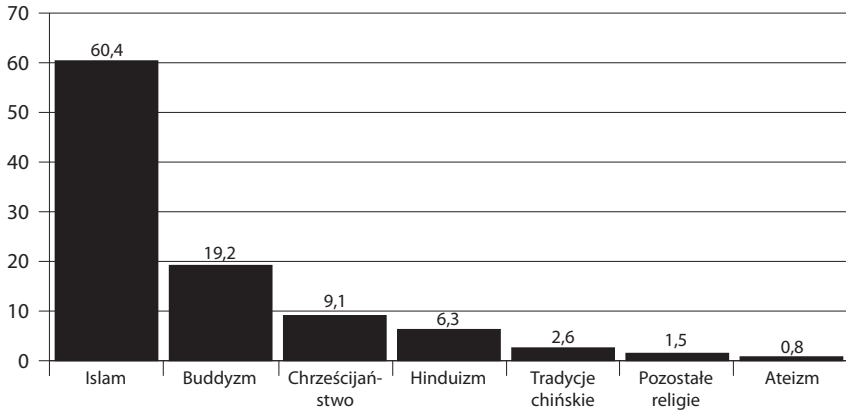
¹⁴ Zob. P. Krugman, *The Myth of Asia's Miracle*, *Foreign Affairs*, 1994, vol. 73, z. 6, s. 62.

¹⁵ R.K.J. Maseland, *Embedding Economics: The constitution of development and reform in Malaysia and the Philippines*, PhD thesis, Nijmegen, Radboud University Nijmegen 2006.

¹⁶ Sri Zukri Samat, *Islamic Banking: The Lessons and Challenges in Malaysia & Beyond*, Association of Islamic Banking Institutions, Malaysia, 2011. <http://www.bankislam.com.my/en/Documents/shariah/PresentationtoFSTEP-DSZ.pdf> [dostęp: 25.11.2011].

¹⁷ Cechami protestantyzmu wpływającymi na rozwój gospodarczy są: maksymalne wykorzystanie czasu na pracę, rozsądne obracanie pieniędzmi oraz uczciwą pracę oraz przeciwstawienie się dobrowolnemu ubóstwu. Chodzi zatem o etykę religijną promującą te same wartości, co protestantyzm. Zob. J. Grosfeld, *Religia i ekonomia*, Warszawa 1989; zob. także klasyczne pozycje: R.H. Tawney, *Religia a powsta-*

Drugą jest umiejętne wykorzystanie wspólnych wartości pozostałych religii i tradycji w tworzeniu spójnych programów rozwoju gospodarczego, który zwiększając rolę islamu, nie narusza harmonii etnicznej i stwarza podstawy do stabilnego wzrostu.

Rysunek 2. Procentowy udział religii w Malezji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie D.A. Hamed Shah, M.A. Mohd Sani, *Freedom of Religion in Malaysia: A Tangled Web of Legal, Political, and Social Issues*, North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation, 2011, vol. 36, s. 647–688.

Wykorzystując dorobek nowej ekonomii instytucjonalnej, należy stwierdzić, że zarówno instytucje ekonomiczne, polityczne, jak i nieformalne, w postaci religii, pozwalają ograniczyć koszty transakcyjne przede wszystkim poprzez wzrost zaufania, który ostatecznie umożliwi zawieranie większej liczby transakcji i redukcję czasu potrzebnego na wcześniejszą analizę potencjalnych strat¹⁸. W Malezji, w społeczeństwie heterogenicznym, takie połączenie instytucji ewidentnie wpływa na wskaźniki makroekonomiczne. Wychowanie według określonego schematu (religii

nie kapitalizmu, Warszawa 1963; M. Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Charles Scribner's Sons, New York 1958.

¹⁸ Na temat teorii kosztów transakcyjnych – zob. R.H. Nelson, *Economics as Religion*, The Pennsylvania State University Press 2002 (zwłaszcza rozdział IV: *Religion and the New Institutional Economics*).

байд tradycji) i aktywne podtrzymywanie swojej wiary zwiększa zaufanie w stosunku do instytucji rządowych i zmniejsza gotowość naruszania obowiązujących norm prawnych¹⁹.

Podsumowanie

Wyzwania, które stanęły przed Malezją po uzyskaniu niepodległości w 1957 r., są pod wieloma względami wyjątkowe – zarówno jeśli chodzi o sytuację polityczną, nierówności społeczne, jak i możliwości rozwoju. Tym samym przykład Malezji może stanowić podstawę teoretycznego modelu tworzenia strategii gospodarczych w społeczeństwie heterogenicznym. Można wszakże modyfikować sprawdzone tam rozwiązania.

Od początku lat 90. XX w. stosunki między poszczególnymi grupami etnicznymi w Malezji było wyjątkowo stabilne. Szybki rozwój gospodarczy umożliwił rządowi realizowanie promowanej polityki redystrybucji bez nadmiernego przeciążania społeczności chińskiej oraz hinduskiej. W zakresie uprzywilejowania Malajów rząd nie wprowadza już drastycznych udogodnień, dopuszczając udział kultury chińskiej w rozwoju kraju. Głównym powodem zmiany polityki było pragmatyczne podejście obu grup do prowadzenia biznesu. Wygrana w 1995 r. partii rządzącej jest ewidentnym przykładem współpracy społeczności malajskiej i chińskiej.

W społeczeństwie heterogenicznym istnieje rzeczywiste zapotrzebowanie na pokojowe współistnienie wszystkich grup oraz ich ścisłą współpracę, jeśli chce się zapewnić rozwój (społeczno-)gospodarczy. Istnieje potrzeba przeciwdziałania samoczynnie pojawiających się konfliktów, które mogą prowadzić do podziału bądź rozpadu społeczeństwa. Stąd poprawę jakości życia poprzez stabilizację cen, politykę prorodzinną, czy walkę z ubóstwem uważa się za cele priorytetowe. Trzecią z kolei płaszczyzną niezbędną do zapewnienia rozwoju gospodarczego i egalitarnego podziału zysków jest minimalizacja różnic społecznych wynikających z nierównych dochodów i możliwości ich osiągnięcia. Jedną z prób niwelowania różnic było upowszechnienie szkolnictwa wyższego oraz uprzywilejowanie największej grupy etnicznej – Malajów. Fundamentalną rolę spełnia w każdym powyższych przypadków rząd, który musi być spój-

¹⁹ L. Guiso, P. Sapienza, L. Zingales, *People's opium? Religion and economic attitudes*, Journal of Monetary Economic, 2003, vol. 50, nr 1, s. 225–282.

ny, mieć jedną wizję rozwoju, a złożony z wielu przedstawicieli każdej z grup przedstawiać komplementarne plany w stosunku do potrzeb społeczeństwa.

SUMMARY

Paweł Raja

RELIGION AND ETHNICITY IN A HETEROGENEOUS SOCIETY. ITS INFLUENCE ON ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF MALAYSIA

In a heterogeneous society both religion and ethnicity play a crucial role of additional variables in the socio-economic models of development. Over the past several years one has conducted research on the economic aspects of exclusion on ethnic, religious and cultural background. Most of the work relates to the developing countries where societies are characterized by a mean level of life and a diverse, but specific, membership. The consequence of compliance with such assumptions is to identify and develop distinctive features of each group, which further allows one to differentiate social programs, although final solutions depend on negotiations between representatives of these groups. Simultaneously problems of inequality, privilege and income opportunities are marginalized. Taking into account Malaysia, the author is identifying the necessary conditions for stable economic development of heterogeneous countries, as well he is trying to answer the research questions stated: Is a stable economic development possible unless a constant and consistent practice of state policy?

